

INTERVJU

ALEŠ DEBEJAK

PROSVJEDI, POEZIJA, DRŽAVA

RAZGOVARALA MELITA FOSTNERIČ HANŽEK

SA SLOVENSKOG PREVELA ANITA PETI STANTIĆ

ALEŠ DEBELJAK rodio se 25. prosinca 1961. u Ljubljani. Kao mladić je bio slovenski prvak i jugoslavenski vice-prvak u džudu. Diplomirao je filozofiju i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Ljubljani i doktorirao društvene znanosti na Maxwell School of Citizenship, Sveučilištu Syracuse, New York. Bio je Senior Fulbright Fellow na kalifornijskom sveučilištu u Berkeleyu, a radio je i u InSTITUTE of Advanced Study-Collegium Budapest i na Civitella Ranieri Center in Liguria Study Center za umjetnosti i humanističke znanosti u Italiji. Godine 2006/7. bio je Roberta Buffet Professor za međunarodne studije na Sveučilištu Northwestern u Chicagu. Objavio je osam knjiga pjesama i četrnaest knjiga eseja, preveo izabrane pjesme Johna Ashberyja i knjigu o sociologiji vrijednosti te uredio nekoliko antologija. Za svoj je rad dobio nekoliko međunarodnih, jugoslavenskih i slovenskih priznanja, među kojima su nagrada čitatelja za najbolji esej desetljeća u časopisu World Litera-

ture Today, nagrada Prešernove zaklade, priznanje Ambasador znanosti Republike Slovenije te dva puta Jenkova nagrada. Knjige su mu prevedene na engleski, njemački, francuski, španjolski, katalonski, talijanski, rumunjski, hrvatski, srpski, makedonski, poljski, slovački, češki, litavski, albanski, finski, mađarski i japanski. U uređivačkom je odboru međunarodnih kulturnih časopisa Sarajevske sveske i Verse, a pridruženi je urednik u časopisima Cultural Sociology i www.fastcapitalism.com. Redovni je profesor kulturnih studija na Fakultetu za društvene znanosti Sveučilišta u Ljubljani i redovni gostujući profesor balkanskih studija na College d'Europe, Natolin-Varšava. Član je European Council on Foreign Relations. Sa suprugom, Ericom Johnson Debeljak i s troje tinejdžera živi u naselju Zelena jama u Ljubljani. Od lipnja do prosinca 2013. radi u Beču kao Robert Bosch Senior Visiting Fellow na Institut für Wissenschaften vom Menschen/ Institute of Human Sciences.

MELITA FOSTNERIČ HANŽEK: Današnje vrijeme narodnih prosvjeda usporedili ste sa štrajkom željezničara iz 1920. u Ljubljani na Zaloškoj cesti. Kako vi, promatrajući svijet u širem povijesnom kontekstu, gledate na današnju situaciju, kad se građani smatraju neprijateljima države? Imamo li napokon priču?

ALEŠ DEBELJAK: Potresno je to da imamo priču kakvu nismo željeli. Ne radi se o podudarnosti, nego o sličnosti: spomenik na Zaloškoj cesti posvećen je četrnaestorici željezničara koje su žandari ubili na javnim demonstracijama u travnju 1920. godine. Represivni organi države upotrijebili su silu na neprimjeren način. Kraljevina Jugoslavija izgubila je nevinost ubojstvima demonstranata. U studenom 2012. u Mariboru se isto tako radilo o svojevrsnom gubitku nevinosti, ovaj put u samostalnoj i demokratskoj Sloveniji, kad je vlast u sukobu s prosvjednicima upotrijebila silu na neprimjeren način. Jasno je da se nije

PHOTO: JURE ERŽEN

Gubitak nevinosti dvadeset godina nakon uspostavljanja države Slovenije upozorava me na to da nikakav društveni poredak i nikakve vrijednosti nisu uklesane u kamenu, nego su predmet stalne rasprave i promjene. Svi, i razočarani nacionalisti i žestoki antinacionalisti, vidimo da činjenica da imamo samostalnu državu u kojoj su na vlasti slovenski državljani, a ne više predstavnici nekih drugih naroda, što je bio osnovni oblik našeg povijesnog postojanja, još uvijek ne osigurava to da država doista bude servis svojih građana u ime zajedničkog dobra, a ne aparat za ostvarivanje osobnih interesa ili za ostvarivanje interesa pojedine stranke ili interesne skupine.

radilo o ubojstvima i da ih nitko ni u snu ne želi, zato ističem da nije riječ o istovjetnim potezima. No ipak je riječ o istoj strukturi: vlast izbjegava dijalog i oslanja se samo na obračun. Gubitak nevinosti dvadeset godina nakon uspostavljanja države Slovenije upozorava me na to da nikakav društveni poredak i nikakve vrijednosti nisu uklesane u kamenu, nego su predmet stalne rasprave i promjene. Svi, i razočarani nacionalisti i žestoki antinacionalisti, vidimo da činjenica da imamo samostalnu državu u kojoj su na vlasti slovenski državljani, a ne više predstavnici nekih drugih naroda, što je bio osnovni oblik našeg povijesnog postojanja, još uvijek ne osigurava to da država doista bude servis svojih građana u ime zajedničkog dobra, a ne aparat za ostvarivanje osobnih interesa ili za ostvarivanje interesa pojedine stranke ili interesne skupine.

FOSTNERIČ HANŽEK: Danas su prosvjednici iz osamdesetih, osobito iz redova književnika, vjerojatno vrlo razočarani.

DEBELJAK: U osamdesetima smo svi prosvjedovali protiv režima koji je bio legalan, ali nije imao legitimnost, a danas smo s pravom razočarani činjenicom da smo se u dvadeset godina samostalne države uljuljali u privid poboljšanja stanja iz godine u godinu, uljuljali smo se u osjećaj da smo sve uključeni u zapadne političke forume i da imamo sve više pristupa potrošačkim dobrima i uslugama. Zaboravili smo kako je počela samostalna država. Sada kad imamo mogućnost osvrnuti se na početak, iznenađeno primjećujemo da nezavisna država Slovenija nije utemeljena samo na većinskoj volji stanovnika

Projekt slovenskoga osamostaljenja ustvari je bio projekt slovenske kulture, elitne i masovne, a na nju se kasnije nakalemila profesionalna politika u nastajanju. Ja osobno smatram da se radi o rođenju države iz duha pjesme. Time metaforički sažimam središnji status koji je kultura imala u samospoznaji Slovenaca.

i na sposobnosti njezina vodstva da prihvati kompromis te na uspješnom djelovanju policije i teritorijalne obrane, nego je utemeljena i na nezakonitom trgovanju oružjem i na zaštiti posebnih interesa koji iz toga proizlaze, na birokratskom etničkom čišćenju (izbrisani) i na obuhvatnom kršenju temeljnih ljudskih prava. Mnogi od nas kritizirali smo tu veliku mrlju, no mislim da nismo bili svjesni koliko duboko seže mentalitet koji pokreće takvo čišćenje. Riječ je o mentalitetu koji prije raspada Jugoslavije, uz pomoć etničke mitologije, a nakon uspostavljanja samostalne države uz pomoć političke tehnologije, nije pronašao samo protivnika, nego i neprijatelja. U svakom se slučaju radi o mentalitetu koji se drži katastrofične metode podjele ljudi na prave i neprave.

FOSTNERIČ HANŽEK: Osamostaljenje je bio kulturni, a ne politički projekt, premda je politokraciji privatizacijskim mešetarenjem u samo dva desetljeća uspelo protratiti većinu duhovnog kapitala. Je li ponovo došlo vrijeme za književni angažman, za civilno društvo usuprot državi?

DEBELJAK: Projekt slovenskoga osamostaljenja u stvari je bio projekt slovenske kulture, elitne i masovne, a na nju se kasnije nakalemila profesionalna politika u nastajanju. Ja osobno smatram da seradi o rođenju države

Ne znam ni za jednog drugog suvremenog europskog pjesnika koji ima toliko oponašatelja na različitim stranama planeta. Šalamun je učvrstio svoju međunarodnu prisutnost nizom samostalnih književnih izdanja i prevedenih zbirki pjesama. Životnu strast i estetsku pronicljivost u Salamunovoj su poeziji prepoznali brojni čitatelji, najintenzivnije oni koji su oponašali majstora.

PHOTO: MIHA FRAS

iz duha pjesme. Time metaforički sažimam središnji status koji je kultura imala u samospoznaji Slovenaca. Na kraju krajeva, nismo uspostavili državu da bismo jednu elitu, jugoslavensku, zamijenili drugom, slovenskom, nego zato da bismo bolje živjeli. Ne zato da bismo više imali, nego zato da bismo bolje živjeli kao zajednica. A kao zajednica živimo samo kroz uspostavljanje i širenje smisla. Kultura, sa svim svojim izdancima, od najistančanijih umjetničkih djela do masovnih kulturnih oblika koji prelaze u zabavu, nudi stvaralačke kanale u kojima se oblikuju djelići neke zajedničke vizije u kojoj je sve ono što činimo jedni drugima najvažnije. Ne mogu, a da se ne sjetim misli Duša-

na Pirjevca iz knjižice *Pitanje naroda. Pitanje poezije* (1972). Pirjevec u toj knjižici kritički upozorava da je najvažnije ono što činimo jedni drugima i da nijedan režim stranih gospodara i nadzornika nije onoliko destrukti-

Pogledamo li jezičnu, etničku i vjersku sliku velikih gradova između Baltika i Jadrana, od Rige do Rijeke, prije sto godina i danas, primijetit ćemo da su i Vilnius i Varšava i Krakov i Prag, i Budimpešta i Ljubljana i Zagreb potkraj imperijalnoga razdoblja, pa čak i na kraju Prvoga svjetskog rata, bili znatno raznolikiji prostori nego što su to danas.

van koliko su to naše vlastite podjele. Priča o uspostavi države i o njezinom ulasku u međunarodne klubove, od svjetske trgovinske organizacije i ujedinenih naroda do NATO-a i EU – potrošena je priča. Međunarodna je kriza iz 2008. godine došla kao naručena za raspravu o tome kakvu novu priču želimo za naše društvo: kriza je pribavila masku lokalnom uvođenju globalne politike iscrpljivanja. Ta se politika ogoljuje u metodama kojima nastoji doseći preoblikovanje društva tako da odgovara interesima uske skupine ili jedne stranke. Riječ je o opasnoj metodi kojom se narod razdvaja na “naše” i “vaše”. Takva je politika za ostvarivanje svojih interesa spremna pribjeći i moralno prezrenim postupcima kao što su, naprimjer, montiranje različitih dokumenata u lažnu cjelinu, zavođenje i prikrivanje, sijanje straha među masama i onemogućavanje dijaloga. Već vidimo tužnu sliku: dramatična ograničenja djelovanja javnih agencija, umjetničkih udruženja i kulturnih društava, drastično smanjivanje sredstava za javno školstvo i zdravstvo, kao i za socijalnu sigurnost. Ta ograničenja dolaze u obliku autoritarnih direktiva, bez uporišta u širokoj raspravi, istovremeno bolujući od nedostatka uvjerljivosti. Uvjerljivo je jedino uništavanje samoga okvira za očuvanje javnoga dobra. Duboko sumnjam da je bilo tko, tko je prije 22 godine na referendumu glasovao

za nezavisnost Slovenije, doista želio državu u kojoj je jaz između bogatih i siromašnih veći nego što je bio u bivšoj zajedničkoj državi.

FOSTNERIČ HANŽEK: Vi ste kao student posljediplomskoga studija i doktorand u Sjedinjenim Američkim Državama, kamo ste otišli sredinom osamdesetih godina, vjerojatno imali drugačije mogućnosti od vaših kolega danas?

DEBELJAK: Prije odlaska na doktorski studij u Ameriku morao sam položiti standardne provjere znanja, a onda sam morao dobiti sveučilišnu stipendiju na osnovi koje sam išao na predavanja, nakon čega sam dobio punu asistentsku stipendiju, koja mi je omogućavala financiranje svakodnevnog života. Nisam imao ušteđevine i u cijelosti sam živio od američkoga novca. No ubrzo sam shvatio kako se zapravo radi o izvrsnom američkom ulaganju u međunarodni ljudski kapital. Ako razmislimo i izračunamo: nakon dolaska s onu stranu Atlantika imao sam za sobom već osam godina osnovnoškolskog, četiri godine gimnazijskoga te pet godina sveučilišnog obrazovanja. Dakle, slovenska je država (u okviru Jugoslavije) uložila u mene veliku većinu školskih godina, a Amerikanci su u mene uložili "samo" pet godina doktorskoga studija. I moji su međunarodni kolege u našim razgovorima došli do istog zaključka, a taj je kako se to Amerikancima izuzetno isplati. Uzmimo, naprimjer, uzorak od deset stranih studenata u koje američka sveučilišta ulažu financijska sredstva – dvoje ili troje otpadnu i ne završe studij, petero se vrati u svoje domovine i samo dvoje ostane, nađe posao, plaća porez i doprinosi zajedničkom dobru. No Americi se i samo s tih dvoje isplati ulaganje u svih deset. Kod nas znamo odškolovati ljude, no ne znamo im osigurati radna mjesta. Prioritet male

Nacionalizam dijeli svijet na "naše" i na sve (koji ugrožavaju ili koji su manje vrijedni) ostale. Istovremeno je nacionalizam jedina ideologija kojoj je uspjelo naturalizirati povijest. To znači da joj je uspjelo prikazati rezultat ljudskoga djelovanja kao prirodnu danost. Iz modernoga nacionalizma proizlazi niz ograničenja.

države koja nema izrazitih prirodnih bogatstava nego samo ljudsko bogatstvo morao bi biti upravo taj: ulaganje u ljude i stjecanje znanja u obliku inovacija i invencije. No političari znaju da je građanin koji je kritičan opasan za svaku vlast, a posebno za onu koja državu shvaća kao svoje vlasništvo!

FOSTNERIČ HANŽEK: Zanimljivo je usporediti vaš odnos prema Americi i odnos slovenskih književnika Louisa Adamiča, Primoža Kozaka i Tomaža Šalamuna.

DEBELJAK: O prvog je dvojici lako govoriti: Louis Adamič (1898-1951) pohađao je gimnaziju u Ljubljani iz koje su ga isključili zbog naprednih ideja. Na palubi preoceanskog broda otputovao je u novi svijet, slijedeći put mnogih emigranata. Utjelovio je iskustvo dvadesetog stoljeća, iskustvo progonstva iz političkih ili ekonomskih razloga. Na obalama novoga svijeta se – za razliku od mnogih emigranata – nije izgubio, nego je stvorio novi identitet koji nije bio samo osobni i građanski, nego i umjetnički i stvaralački, što je veliko postignuće. Počeo je pisati na engleskom, dakle na jeziku svoje usvojene domovine, a istovremeno je sačuvao i ono što je Oton Župančič nazvao "trajno unutrašnje slovenstvo". Između dva rata Adamič je sa ženom Stellom Sanders kao cijenjeni američki pisac i Fulbrightov stipendist došao u posjet "starom kraju". Slovenska se kulturna

javnost uzrujala i podijelila. Pokazalo se da su brojni pisci vrlo suzdržani u odnosu na to da, bez obzira na veze sa starom domovinom i njezinom mitologijom, prihvate Adamiča kao slovenskog pisca, zato što su smatrali da je zbog jezika na kojem je pisao jedino i isključivo Amerikanac. Župančič je odmah upozorio na isključivu i šovinističku prirodu takvoga nacionalizma koji sve što nije "naše" tretira kao prljavo i odbačeno. Za mene je, kad sam kao američki student čitao Adamiča, upravo to bilo oslobađajuće: čovjek nije reduciran samo na jednu dimenziju, nego je palimpsest različitih identiteta.

S Primožem Kozakom (1929-1981) je bilo drugačije. On je, kao dramatičar i esejist, bio jedan od ključnih predstavnika slovenske "kritične generacije". U ranim sedamdesetim godinama godinu je dana živio na književnoj stipendiji kao gost uglednog *Međunarodnog programa za pisce* u Iowa Cityju. Neposredno iskustveno suočavanje s kolosom velesile Kozaku je pružilo motiv za pisanje u hibridnom žanru, koji se našao među koricama knjige *Peter Klepec v Americi* (1971). Kozak je za knjigu dobio nagradu Prešernove zaklade. U njoj se, dakako, lijepo vidi da je on fizički u Americi, a duhovno u Sloveniji. Slovenski je svijet njegov prvi dar i posljednje prokletstvo. Američki okvir za Kozaka predstavlja upravo to: on je "samo" vanjski okvir u kojem se nižu slike o patologijama slovenske

PHOTO: JURE ERŽEN

zajednice. Hegel je za Ameriku rekao da je zemlja budućnosti u kojoj će se u vremenima koja dolaze ogoliti breme svjetske povijesti. Ni Kozaku nije svejedno kako se to breme ogoljuje u sadašnjosti. Američke fantazije i strahove s kojima se susreće stalno promatra kroz vizuru tradicionalnog slovenskog intelektualca koji je više zabrinut za sudbinu naroda, nego za sudbinu pojedinca. Kozak se bavi središnjom dilemom modernoga slovenskoga kolektiva: kako se orijentirati u tranziciji iz patrijarhalnog seoskog društva i ući u "klimatiziranu noćnu moru" zapadnoga potrošačkog svijeta koji utjelovljuje američki način života? Kozak se naime neprestano pita kako možemo postojati kao Slovenci i istovremeno kao slobodni pojedinci. Kako uskladiti suprotnost između konzervativne pripadnosti prostoru i liberalne otvorenosti za kulturne razlike? Kozak u procesima razmjene ideja, pojmova i slika do kojih dolazi između "do-

ma" (nacionalna tradicija) i "svijeta" (transnacionalne hibridne tradicije), zapravo vidi samo jednosmjernu ulicu. Slovenski se intelektualci u međunarodnom prostoru stvarno napajaju idejama i zamislama, no čini se da je njihov posao iscrpljen već time da te ideje i zamisli na primjeren način presele u slovensko kulturno tkivo i prilagode ih lokalnim potrebama. Kozakova uraslost (pri čemu je biomorfni način izražavanja tu potpuno primjeren) u slovensku kulturnu, društvenu i političku predaju tako je snažna da on zapravo uopće ne može zamisliti drugačiju razmjenu između "doma" i "svijeta". Ali danas *jest* drugačije: danas slovenski intelektualci i pisci u razmjenama između doma i svijeta već aktivno sudjeluju tako kao da "dom jest svijet". Filozof Slavoj Žižek i pjesnik Tomaž Šalamun, Kozakov nekadašnji suurednik u časopisu *Perspektive*, naprimjer, redovito sudjeluju u trans-nacionalnoj razmjeni ide-

ja kao uvaženi i poštovani autori koji čija djela predstavljaju nadahnuće za generacije mladih kulturnih kritičara i literarnih umjetnika diljem zapadnoga kulturnoga svijeta, a posebno na američkom prostoru. Ni jedan od njih dvojice ne skriva svoje slovensko podrijetlo, no istovremeno ga i ne ističe: u tome je golem korak naprijed od vremena kad je Primož Kozak živio u Iowa Cityju. Naime, danas slovenski umjetnici i intelektualci redovito predaju, nastupaju, čitaju i raspravljaju sa svojim profesionalnim kolegama i tamo i drugdje po Americi i Europi. Kao slovenski kozmopoliti usvojili su palimpsestno prelijevanje identiteta koji se nalaze u svakom pojedincu, bez obzira na to reflektira li ih taj pojedinac ili ostaje ravnodušan prema njihovoj mnogostrukosti.

FOSTNERIČ HANŽEK: Za Šalamuna će nam trebati posebno pitanje!

DEBELJAK: Radosno odgovaram: kao što je poznato, Tomaž Šalamun (1941) je vodeći slovenski pjesnik. Dobitnik je brojnih slovenskih, regionalnih i europskih nagrada za pjesništvo, upravo je dobio prestižnu Njegoševnu nagradu o 200-toj obljetnici Njegoševa rođenja, objavio je više od trideset knjiga poezije koje su dostupne u prijevodima na brojne jezike, nastupao je na mnogim međunarodnim festivalima u Europi, Americi i Aziji, redovito gostuje na američkim sveučilištima i na katedrama za kreativno pisanje gdje drži semestralne radionice i pojedinačne pjesničke recitale. Šalamun je nekoliko godina živio u Americi, a potom je često odlazio ondje. Zašto nije i ostao u Americi? Zašto nije postao američki građanin, kao što su to postali ruski pisci Vladimir Nabokov i Josif Brodski ili poljski pisci Jerzy Kosiński i Czesław Miłosz? "Tito i Staljin. Vratite se, mladiću!" Točno to je Czesław Miłosz savjetovao Šalamunu kad su se sreli na nekom pjesničkom festivalu u Americi. Šalamun bezuvjetno vjeruje u pjesnički poziv. Taj se poziv otkriva u načinu na koji njegovo umjetničko djelo lebdi između "ne više" i "ne još". Otkriva se u stilu kojim vječnost progovara u slikama sadašnjosti. U traženju takvog stila se već u *Pokeru* "umorio od slike svoga plemena i iselio se", a onda je počeo skupljati i prerađivati slike globalne sadašnjosti. Za stipendiju Međunarodnog programa za pisce u Iowa Cityju preporučio ga je upravo njegov prijatelj Primož Kozak. Piše slovenskim jezikom i nije postao američki pjesnik. Nije dopustio da ga zavedu obećanja o "brojnijem čitateljstvu" pa se nije uvrstio među književnike koji su napustili jezik djetinjstva i počeli pisati u usvojenom jeziku. Joseph Conrad, Vladimir Nabokov, Samuel Beckett i Milan Kundera živi su dokazi za to da je takav preokret moguć u prozi,

Direktna demokracija predstavlja opasan nadomjestak za parlamentarnu demokraciju. Ona može biti svojevrsan korektiv i dopuna parlamentarnoj demokraciji.

no da pjesnik ne može nadomjestiti jezik koji je prožet slikama djetinjstva i igre u kojem se doista nalazi. No to nije utjeha za nacionaliste: granice Šalamunova jezika nisu granice njegova svijeta. On slovenskim ticalima dodiruje raznolike svjetove i jezike, tradicije i kulture, iz kojih uzima riječi i životopise da bi im dao pjesnički oblik u kojem prosijava ljepota "potpunog drugog". Ne znam ni za jednog drugog suvremenog europskog pjesnika koji ima toliko oponašatelja na različitim stranama planeta. Šalamun je učvršćivao svoju međunarodnu prisutnost nizom samostalnih književnih izdanja i prevedenih zbirki pjesama. Životnu strast i estetsku pronicljivost u Šalamunovoj su poeziji prepoznali brojni čitatelji, najintenzivnije oni koji su oponašali majstora. Oponašanje kao najviši stupanj divljenja – Šalamun danas ne predstavlja umjetnički uzor i primjer samo slovenskim, nego i brojnim američkim, europskim i azijskim pjesnicima. Pogledajte: tu se ne radi o pisanju na engleskom jeziku kao o sredstvu suvremene međunarodne komunikacije! Tu nije riječ o znanstvenim pojmovima s međunarodno prihvaćenim značenjima! Ne: riječ je o poeziji, koja je najosobniji izraz onoga što nas sve nadrasta. Riječ je o načinu izražavanja koji se – poput ljubavi i molitvi – odupire prijevodu. Pa ipak je, prijevodu unatoč, u kojem se nešto i izgubi, očito ostalo dovoljno da Šalamunove pjesme nadahnjuju ljude diljem svijeta. To je veličanstven doseg kakav slovenska književnost nije uspjela ostvariti nikada do sada, doista nikada!

FOSTNERIČ HANŽEK: I vi ste svoju knjigu pjesama u prozi, *Minute straha* (1990), napisali u Americi – na slovenskom jeziku.

DEBELJAK: Da, cijelu sam tu knjigu napisao u Americi, pišući na svom materinjem jeziku, u golemom oceanu američkog engleskog jezika, svjestan neke plemenite tragičnosti takvoga čina koji je – mislim – istovremeno čin estetskog i etičkog integriteta. U Ameriku sam, naime, došao kao već formiran pjesnik oblikovane osobnosti, došao sam sa sveučilišnom diplomom i s objavljenim i nagrađenim knjigama, tako da se nisam bio spreman odreći svoga osnovnoga sredstva izražavanja. Nisam ostao tamo i nisam mogao drugačije. (ironični osmijeh)

FOSTNERIČ HANŽEK: U knjizi *Balkansko brvno: eseji o književnosti jugoslavenske Atlantide* (2010) obračunavate se s nizom pisaca emigranata u različitim položajima. Od Danila Kiša, Miloša Crnjanskog do Charlesa Simica, Aleksandra Hemona, Igora Štiksa. Sa svima ste njima u posebnom osobnom stvaralačkom odnosu?

DEBELJAK: Sve te pisce povezuje iskustvo katastrofe koju donosi nacionalizam. Uzmimo ogleđni primjer: Aleksandar Hemon, koji se rodio u Sarajevu i živio ondje do 1992. godine bosanski je pisac moje generacije. Njegov opus na srpskohrvatskom sastoji se od kulturnoga žurnalizma i knjige kratkih priča. Nakon što je emigrirao u Ameriku i živio u Chi-

cagu, počeo je pisati na usvojenom engleskom jeziku, a onda je objavio knjigu kratkih priča, *The Question of Bruno*, kojom je stekao veliku slavu među kritičarima i publikom. Sljedeće su knjige dodatno potvrdile i učvrstile njegov ugledni status. Hemon je neki bosanski Luis Adamič. Njegove su knjige sastavni dio i suvremene američke, i suvremene bosanske književnosti. Ekskluzivnost koju zahtijeva samo jedan (nacionalni) kanon nastala je u prošlom stoljeću, u stoljeću nacionalne države. Nacionalna država kao organizacija ljudi danas je osnovna jedinica u međunarodnim okolnostima i to je razlog zbog kojeg Katalonci, Škoti i Velšani žele imati državu, jer očito ni regija ni republika nisu dovoljne u široj zajednici. Pa ipak su nacionalne države u dvadesetom stoljeću bile tek nešto više od strojeva za etničko čišćenje. Pogledamo li jezičnu, etničku i vjersku sliku velikih gradova između Baltika i Jadrana, od Rige do Rijeke, prije sto godina i danas, primijetit ćemo da su i Vilnius i Varšava i Krakov i Prag, i Budimpešta i Ljubljana i Zagreb potkraj imperijalnoga razdoblja, pa čak i na kraju Prvoga svjetskoga rata, bili znatno raznolikiji prostori nego što su to danas. U međuvremenu se, naime, dogodila priča o nacionalizmu i o isključivanju, priča o nasilnom zatiranju raznolikih oblika različitosti u ime jednoga naroda. U velikom ratu priča koje osmišljavaju čovjekov život u zajednici nacionalizam je, nažalost, pobijedio. Pobijedio je komunizam i kozmopolitizam.

FOSTNERIČ HANŽEK: Zašto je nacionalizam pobijedio?

DEBELJAK: Zato što je najjednostavniji. Nacionalizam dijeli svijet na "naše" i na sve (koji ugrožavaju ili koji su manje vrijedni) ostale. Istovremeno je nacionalizam jedina ideologija kojoj je uspjelo naturalizirati povijest. To

znači da joj je uspjelo prikazati rezultat ljudskoga djelovanja kao prirodnu danost. Iz modernoga nacionalizma proizlazi niz ograničenja. Ako, naprimjer, slovensko društveno postojanje zasnivamo prije svega na jeziku, što to znači za slovensku baštinu koja je ispisana u ritmovima Rimskoga imperija, latinskoga srednjega vijeka, njemačkoga protestantizma i francuskoga prosvjetiteljstva? Na kraju krajeva, *Slava vojvodine Kranjske* (1689) Janeza Vajkarda Valvasora predstavlja temeljni tekst samospoznaje suvremenih Slovenaca, a napisan je na njemačkom jeziku. Jezični kriterij za to nije primjeren, jer je isključiv. Treba reći i ovo: sve što je nastalo na slovenskom etničkom prostoru sastavni je dio slovenske baštine, a to je širi pojam od slovenskoga jezika.

FOSTNERIČ HANŽEK: Odnos međunarodne javnosti prema slovenskim pobunjenicima osamdesetih godina i prema narodnim prosvjedima bitno se razlikuje.

DEBELJAK: Međunarodna je javnost osamdesetih godina bila načelno sklona slovenskim civilnodruštvenim forumima, od Društva slovenskih pisaca do ekoloških, gej i mirovnih društava, zato što ih se moglo smatrati proturežimskim snagama. U međunarodnom okruženju Hladnoga rata u kojem su manihejski nastupi Ronalda Reagana komunistički Istok ocrtavali kao imperij zla, zapadni demokratski kapitalizam predstavljao je cilj većine proturežimskih pokreta, a protivnici komunističke vlasti imali su problema kod kuće, postavši istovremeno slavni u inozemstvu. To znači da je međunarodno okruženje bilo doista sklono pobunama i kritici tadašnje vladajuće politike. Danas je međunarodno okruženje posve drugačije. Više nema Hladnoga rata. Izrabljivački je kapitalizam zacrtao nove okvire. Taj je oblik ka-

pitalizma vrlo naklonjen vladama, posebno onima koje se zalažu za takozvanu neoliberalnu politiku, što, jednostavno rečeno, znači da vjeruju u dogmu da tržište odlučuje o svim oblicima ljudskoga postojanja. Jasno je da međunarodno okruženje (koje je često samo eufemizam za neizabrane predstavnike Europske Unije, bankare, burzovne špekulante i tajne bonitetne agencije) nije sklono prosvjedima. Jasno je i to da masovni javni prosvjedi govore o tome da mi ljudi ne želimo prihvatiti te dogme. Mi ljudi ne želimo prihvatiti redukciju pojedinca na robu koju možes potrošiti i odbaciti.

FOSTNERIČ HANŽEK: Čini li vam se ostvariv islandski model u kojem se direktnom demokracijom dolazi do novih institucija vlasti?

DEBELJAK: Direktna demokracija predstavlja opasan nadomjestak za parlamentarnu demokraciju. Ona može biti svojevrsan korektiv i dopuna parlamentarnoj demokraciji. Kad ljudi osjećaju da ni jedna stranka u parlamentu ne predstavlja njihove stavove i brige, da ne predstavlja njihov glas, imaju pravo izraziti svoje neslaganje na ulici. To je prvi korak koji može voditi do oblikovanja drugačije politike, a možda i do stranke koja u parlamentu može predstavljati nove inicijative. Parlamentarna je demokracija važna, no ne bi smjela biti isključiva, jer su neposredni oblici izražavanja stajališta i kritike posve legitimni, kao što su legitimni i referendumi.

FOSTNERIČ HANŽEK: Prijetnja crvenom revolucijom, prigovori usmjereni na nelegitimnost, paranoja vlasti...

DEBELJAK: Glasine o uličnoj revoluciji i o nelegitimnosti prosvjednih pokreta, kao i o navodnoj uroti šire

ŠALAMUN, SEDAMDESETA OBLJETNICA, KOPER

se zato da se ne bi trebalo suočiti s uništavajućom neoliberalnom politikom, s korupcijom i s nepotizmom vodećih političara, kao i s moralnom dvoličnošću Crkve. Pri tome sam s jedne strane iznenađen, dok sam s druge razočaran činjenicom da među prosvjednicima i piscima kritičkih refleksija vidim manje pisaca srednje i mlađe generacije nego što bih očekivao. Čini se kao da su se sakrili pod pokrivač i čekaju da oluja prođe. Takva je pasivnost danas luksuz. Teško mi je vjerovati da si danas možemo priuštiti takav luksuz. Sjećam se izreke: *Ako se ti ne baviš politikom, politika se bavi tobom!* Misao je to Karela Kosíka, češkog antikomunističkog disidenta, misao za sva vremena, pa tako i za naše vrijeme. Ostavimo li neoliberalnoj politici slobodan put, dopustit ćemo joj da nam odsiječe granu na kojoj sjedimo. To ne govorim samo kao pisac i kao profesor, nego i kao

Zrelost društva pokazuje se upravo u tome da to društvo ne prihvati tržište kao jedini kriterij čovjekova postojanja. Činjenica da se Slovenija pridružila ostalim državama koje razdire kriza, kao što su Grčka i Španjolska, na najočitiiji način govori o probušenom mjhuru od sapunice, o izgubljenim iluzijama i o sljepoći nacionalizma, zbog kojeg nismo primijetili da nas pljačkaju i naši rođaci, bivši dobri vojnici i jadni politički uglednici.

zainteresirani građanin koji želi imati na raspolaganju dobre javne službe, školstvo, zdravstvo, kao i brigu o djeci i o starijima, a onda i kulturu u njezinim najrazličitijim pojavnostima.

FOSTNERIČ HANŽEK: I mit o Sloveniji kao o istočnoj Švicarskoj se urušio.

DEBELJAK: Zrelost društva pokazuje se upravo u tome da to društvo ne prihvati tržište kao jedini kriterij čovjekova postojanja. Činjenica da se Slovenija pridružila ostalim državama koje razdire kriza, kao što su Grčka i Španjolska, na najočitiiji način govori o probušenom mjhuru od sapunice, o izgubljenim iluzijama i o sljepoći

nacionalizma, zbog kojeg nismo primijetili da nas pljačkaju i naši rođaci, bivši dobri vojnici i jadni politički uglednici. Time što je puknuo mjehur od sapunice rasplinule su se neke tlapnje. Prva je od njih ta da je život u državi Slovenaca Slovencima lakši. Danas vidimo da Slovenija nije nikakva Švicarska post-komunističkoga

svijeta, nego da je više od svega učenica u europskim klupama koja je zato da bi je učitelji više voljeli, spremna ostvarivati dogmu o vitkoj državi i o nužnoj štednji s pretjeranim žarom i zaslijepljenim bijesom. Slovenija provodi neoliberalni program i rasprodaje zajedničko društveno bogatstvo pri čemu vođeni ne sumnjaju u svrsis-

hodnost izvršavanja planova o sustavnom osiromašivanju naroda. To je naš problem, problem kimanja gore i stiskanja dolje – gore aktovka, dolje čizme, kao što se govorilo nesretnih tridesetih godina. Masovni javni prosvjedi znak su nezadovoljstva takvim stanjem i zato predstavljaju očit oblik aktivnoga građanstva.

